

© Copyrights Reserved
With The Publishers

Published by :

Manjit Singh

Harjit Prakashan

Mai Hiran Gate,

Jalandhar-144 008

Ph. : 0181-2280045, 3293190

e-mail : contact@newbookcompany.com

website : www.newbookcompany.com

Printers :

D.N. Offset Printers

Kirti Nagar Industrial Area,

New Delhi.

Typesetting :

Star Plus

Narayan Nagar,

Basti Sheikh Road, Jalandhar.

ਤਤਕਰਾ

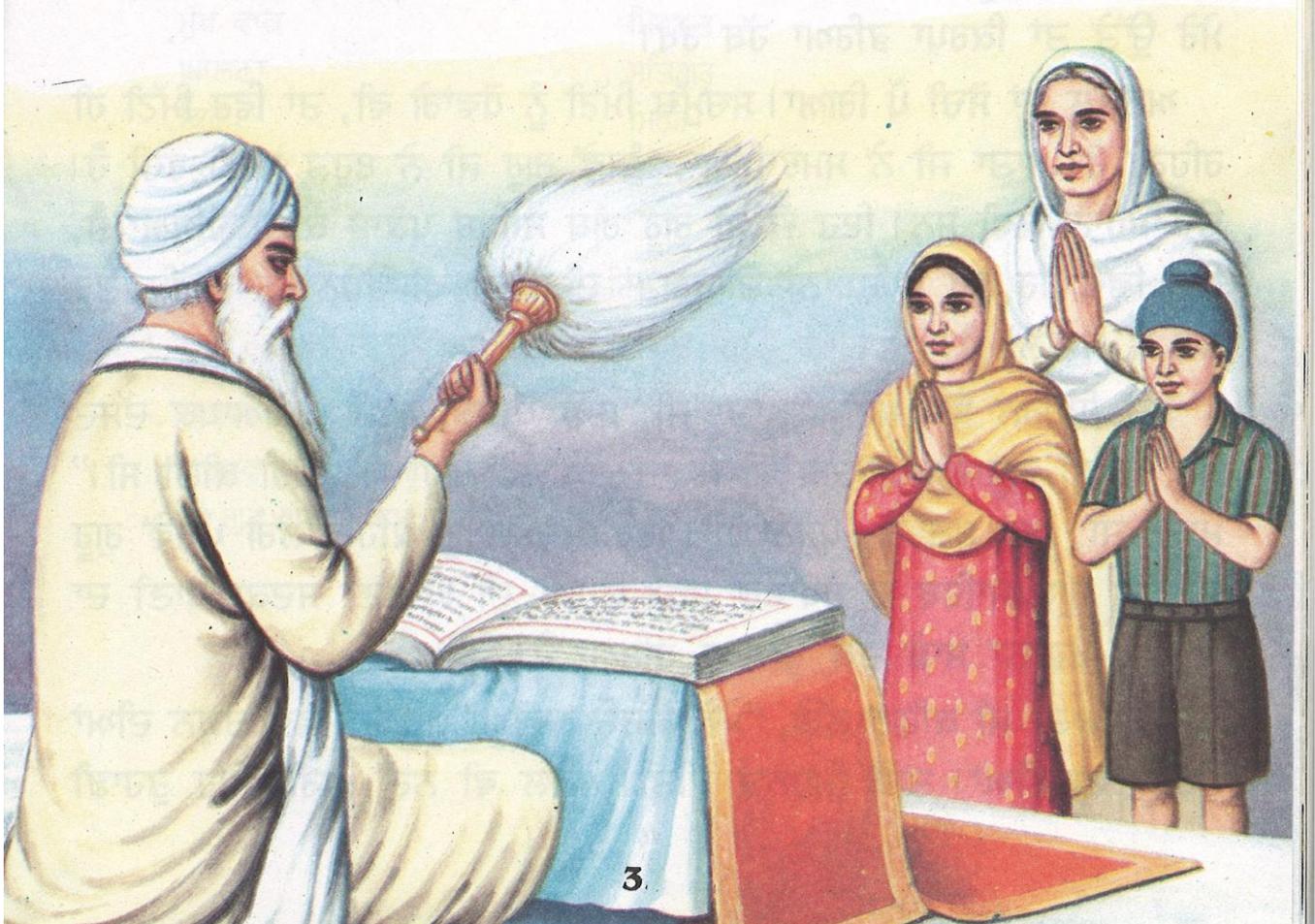
1. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ	3
2. ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ	6
3. ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਹੇਤੇ	9
4. ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ	13
5. ਹੱਥ ਪਿਆ ਫਿਰ ਤੇਗ ਨੂੰ	17
6. ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ	20
7. ਪਿਤਾ ਵੀ ਧਨ, ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਧਨ	23
8. ਸਿਮਰੋ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ	26
9. ਜਿਸ ਡਿਠੈ ਸਭਿ ਦੁਖਿ ਜਾਇ	29
10. ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ	33
11. ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰ ਸਿਰੁ ਨ ਦੀਆ	37
12. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ	41
13. ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ	45
14. ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਗੁਰੂ	50
15. ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ	54

❧ 1. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ❧

ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਨ ਕਰਨਾ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਆਦਿ।

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਸੰਭਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਗਏ। ਆਖਣ “ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੀਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ। ਚੰਗੀ ਮੱਤ ਦੇਣ।”

ਇੰਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਗਏ। ਪਤਾਸਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੜ੍ਹਾਇਆ। ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਉਪਰੰਤ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਇਹ ਵੀ ਸੀ :

ਮਾਟੀ ਕਾ ਕਿਆ ਧੋਪੈ ਸੁਆਮੀ ਮਾਣਸ ਕੀ ਗਤਿ ਏਹੀ॥

ਅਨਮੋਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?” ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਜੋ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਫਿਰ ਬੋਲੇ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇਹ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਵੇਖ ਨਾ ਪੁੱਤਰ ਸਿਮਰਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੀ ਧੋਣਾ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਗੁਣ-ਅੰਗੁਣ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹਨ। ਬਸ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖੋ।

ਅਨਮੋਲ ਤਾਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਚਮੁੱਚ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਧੋਵਾਂਗੇ ਵੀ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਸਨ। ਇਹ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ।

ਤਦੇ ਸਿਮਰਨ ਬੋਲ ਪਈ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।” ਮਾਤਾ ਜੀ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਅਨਮੋਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਸਦਕਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ ਨਵੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ! ਤੁਸੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਨਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ

ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੈ ਆਓ। ਰਾਤੀਂ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਾਂਗੀ।” ਫਿਰ ਉਹ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ’ ਕਹਿੰਦੇ-ਕਹਿੰਦੇ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਕਿਉਂ ਲੈ ਗਏ ਸਨ?
- (ਅ) ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤੁਕ ਸੀ?
- (ੲ) ਪਾਠ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ?
- (ਸ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ?
- (ਹ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਵਾਹਿਗੁਰੂ	ਹੁਕਮਨਾਮਾ
ਮੁੱਖ ਵਾਕ	ਮਿਹਨਤ
ਘਾਲਣਾ	ਸਤਿਗੁਰੂ
ਕਿਰਪਾ	ਮਿਹਰ
ਪ੍ਰਸੰਨ	ਖੁਸ਼

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਸਿਫਤ, ਖੁਸ਼ੀ, ਉਪਰੰਤ, ਗੁਣ-ਔਗੁਣ, ਇਕੱਤਰ, ਸੰਪਾਦਕ, ਅਨਮੋਲ

4. ਦਸ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿਚ ਸੋਹਣੇ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ।

5. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਗੁਰਦਵਾਰਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮੁੱਖ ਵਾਕ, ਹੁਕਮਨਾਮਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਕ।

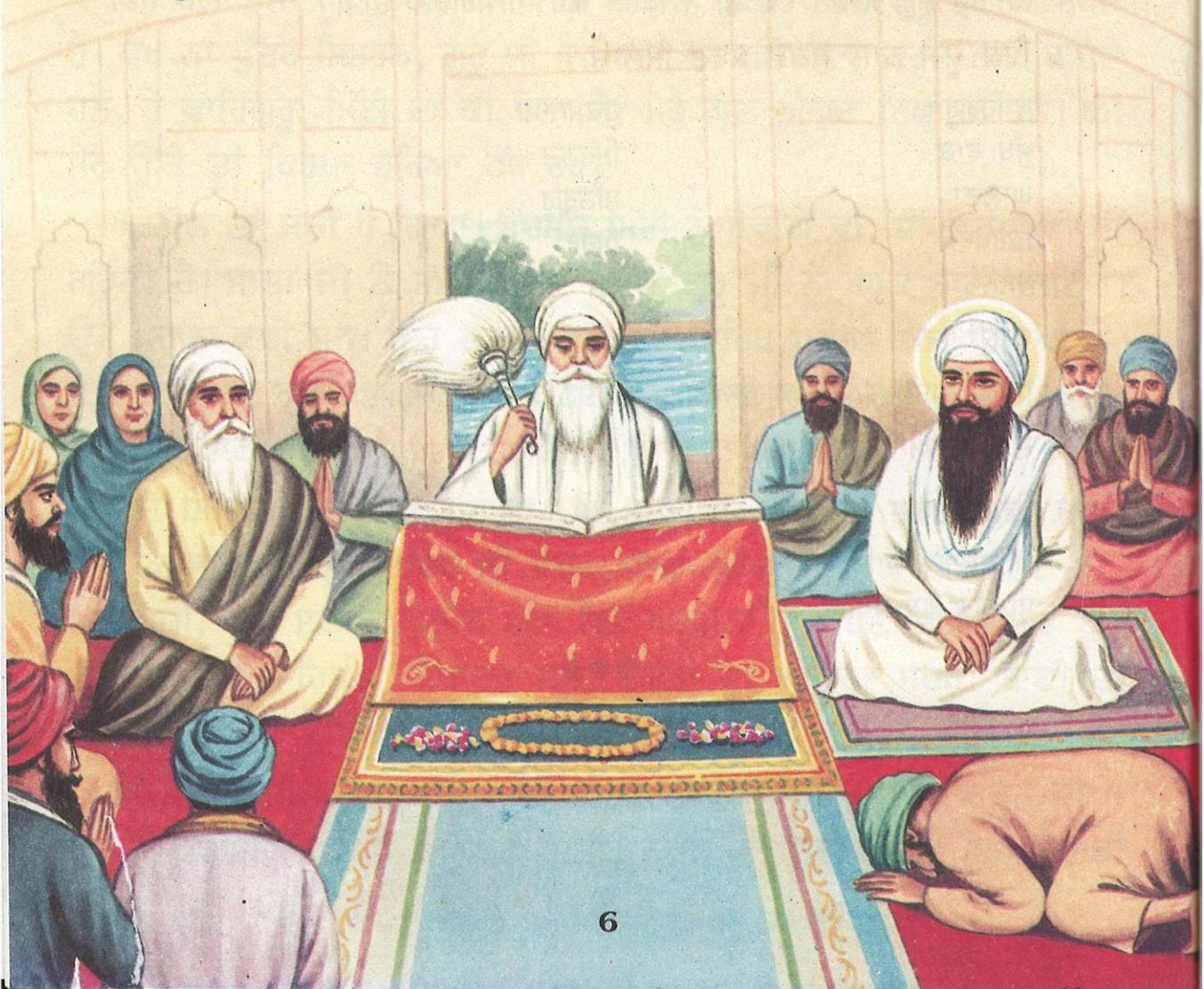

2. ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਤੜਕੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਉੱਠਦੇ ਸਨ। ਆਖਦੇ ਸਨ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਉਹ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਹਟੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਓ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਹੈ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ। ਫਿਰ ਬੋਲੇ, “ਚੰਗਾ ਬੱਚਿਓ, ਛੇਤੀ ਸਕੂਲ ਜਾਓ। ਖੂਬ ਪੜ੍ਹੋ। ਆਪਣੇ ਗੰਥ ਵੀ ਪੜ੍ਹੋ। ਹੋਰ ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ।”

“ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਨ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਕਵੀ ਵੀ।”

“ਅਜੇ ਦਸ ਕੁ ਮਿੰਟ ਹਨ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਿਚ। ਮਾਤਾ ਜੀ, ਦੱਸੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦੇ ਸਨ?” ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਧੀਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਰਚਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

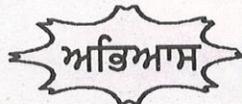
“ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਪੂਰਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਫਿਰ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜੀ ਤੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਵਾਈ। ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਵਾਇਆ। ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1601 ਵਿਚ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਇਆ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੇਖ ਦੱਸਦੇ ਗਏ।

“ਤਦ ਤਾਈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1604 ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਨ।”

ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਲੇਟ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਜਾਓ।”

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਸੰਝ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਦੱਸਣਾ ਜੀ”, ਅਨਮੋਲ ਬੋਲਿਆ।

“ਜ਼ਰੂਰ, ਜ਼ਰੂਰ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ, ਹੁਣ ਜਾਓ। ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੋ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਮਾਤਾ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ?
- (ਅ) ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- (ੳ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਵਾਇਆ?

- (ਹ) ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਖਵਾਈ ਗਈ ਸੀ?
 (ਕ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ?
 (ਖ) ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕੌਣ ਸਨ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ	ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ
ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ	ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ
ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ	ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ	ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਬਾਣੀ, ਸਰੋਵਰ, ਪਵਿੱਤਰ, ਮੁਕੰਮਲ, ਦਿਲਚਸਪੀ।

4. ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਾਰੇ ਦਸ ਵਾਕ ਲਿਖੋ।

5. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ, ਨਿਤਨੇਮ, ਸੁਖਮਨੀ, ਬਾਣੀ, ਸਰੋਵਰ, ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ।

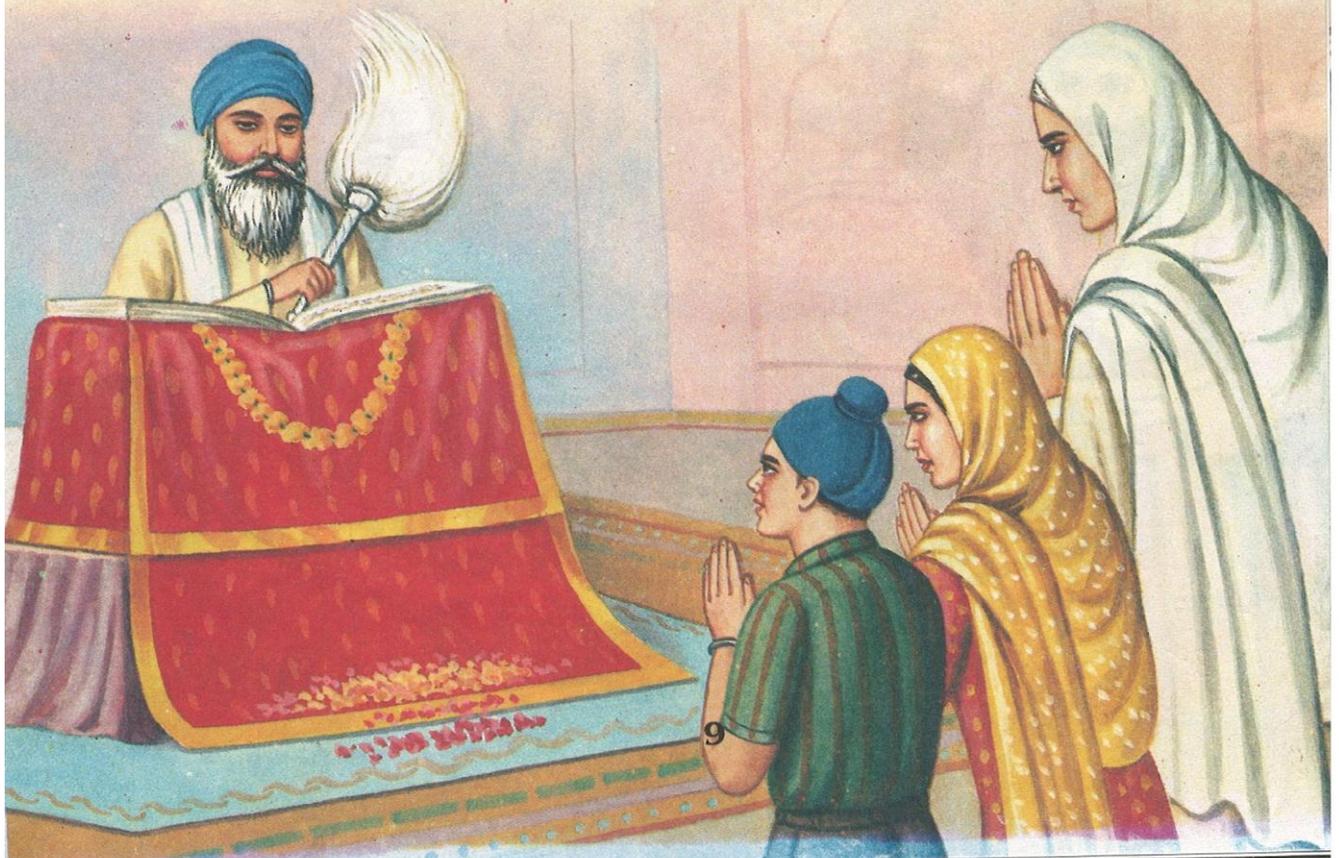
3. ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਹੋਤੇ

ਘਰ ਆ ਕੇ ਅਨਮੋਲ ਬਸਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੀ ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆ ਗਈ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰੋਟੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਵਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਅਖਵਾਏ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲੱਗੇ :

ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 43 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਰੋਵਰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਵਾਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣਨ ਦੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ। ਤਰਨਤਾਰਨ ਤੇ

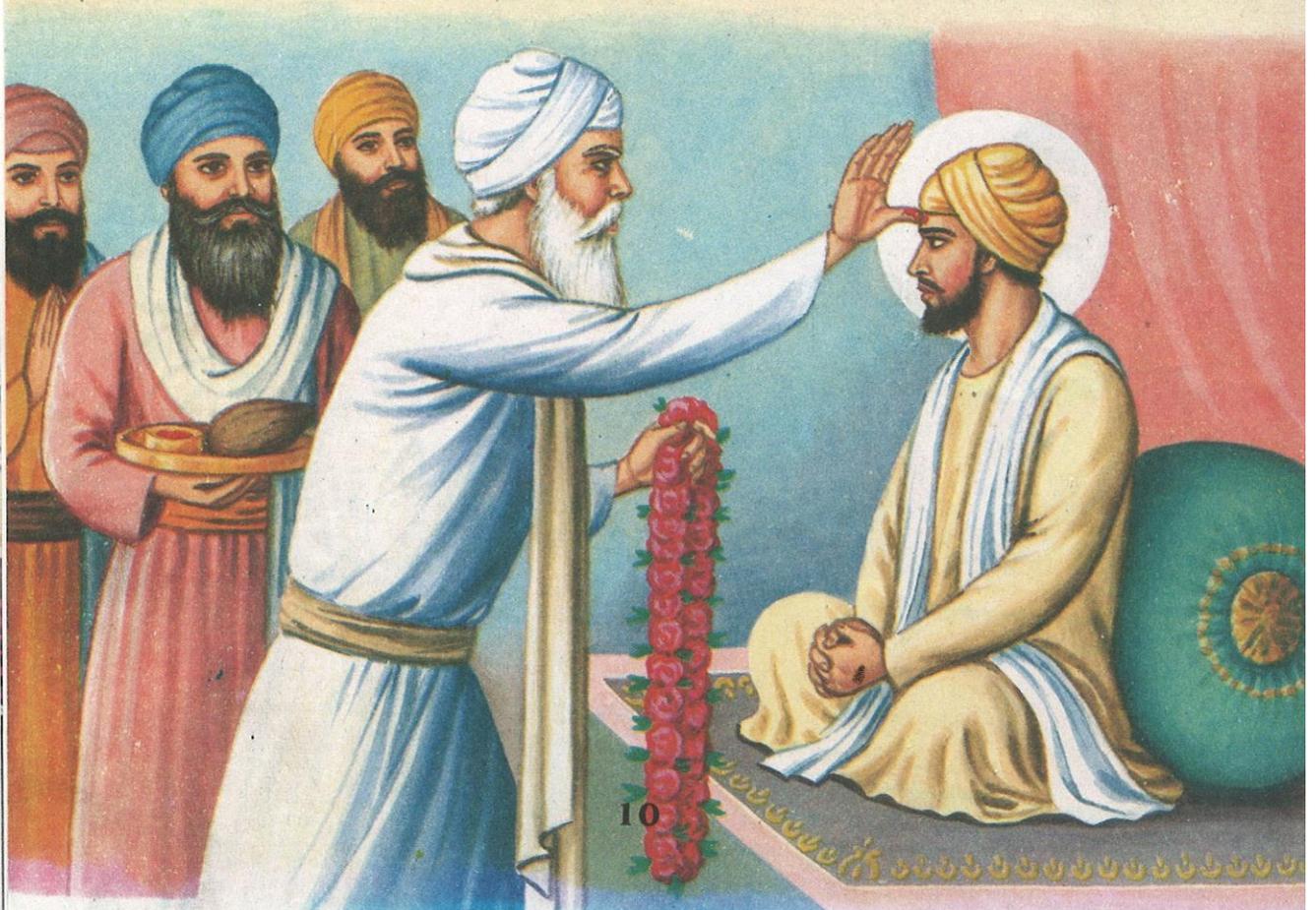
ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨਗਰ ਵਸਾਏ। ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤੇ।

ਅਨਮੋਲ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਕੁਰਲੀ ਕਰ ਮੁੜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਸਿਮਰਨ ਬੋਲੀ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ।”

“ਪੁੱਤਰ, ਮੈਂ ਜੋ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹਾਂ। ਲੈ ਸੁਣ। ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਣ ਲੈ। ਫਿਰ ਪੈਰੇ ਬਣਾ ਕੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਲੈ।”

ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਔਖਿਆਈ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ :

“ਵੇਖ ਸਿਮਰਨ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹੋ ਹੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਜਿੱਥੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਉਲੀ ਖੁਦਵਾਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਲਈ ਜੇਠੇ ਦਾ ਵਰ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਜੇਠਾ ਜੀ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨਵੇਂ ਵਸਾਏ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਮਝੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ

ਜੀ ਲਈ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਨਗਰ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦਾ ਵੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਨਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ-ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਹੇਤੇ ਸਨ।”

“ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਦੋਂ ਆਏ ਗੁਰੂ ਜੀ,” ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ, ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ—ਕਈ ਨਾਂ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਕਦੋਂ ਮਿਲੀ?” ਅਨਮੋਲ ਵੀ ਹੁਣ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪੁੱਛੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

“ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਉਦੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਸਨ—ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਮਹਾਂਦੇਵ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਣੇ, ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਿਆਈ ਉੱਤੇ ਮੇਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਮਹਾਂਦੇਵ ਮਸਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਣੇ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਜਰੀ ਹੋਈ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਦੇ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਤਦੇ ਤਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ :

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ?”

“ਬੱਚੀਏ, ਬੁਰੇ ਜਿੰਨਾ ਬੁਰਾ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪੈਰ-ਪੈਰ 'ਤੇ ਅੜਿੱਕੇ ਲਾਏ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਸੰਤਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਲ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ।”

“ਚੰਗਾ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅਰਾਮ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਅਜੇ

ਹੋਰ ਸੁਣਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ, ਦੂਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਚੰਗੇ ਹੋ!”

“ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਬੀਬੇ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ!” ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਲ ਪਏ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੰਨੇ ਮਹਾਨ-ਕਾਰਜ ਕਿੰਨੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਕੀਤੇ?
- (ਅ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਦੋ ਨਗਰ ਵਸਾਏ?
- (ੲ) ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ?
- (ਸ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਹੇਤੇ ਸਨ?
- (ਹ) ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਸਮੇਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਆਯੂ ਸੀ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ
ਜੇਠਾ	ਦਾਦਕੇ
ਨਾਨਕੇ	ਕਰਤਾਰਪੁਰ
ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ	ਮਹਾਂਦੇਵ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਸੰਪਾਦਕ, ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ, ਗੁਰਿਆਈ, ਅੰਧਕਾਰ, ਜੋਤ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਤਰਨਤਾਰਨ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ, ਗੁਰਿਆਈ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ।

❧ 4. ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ❧

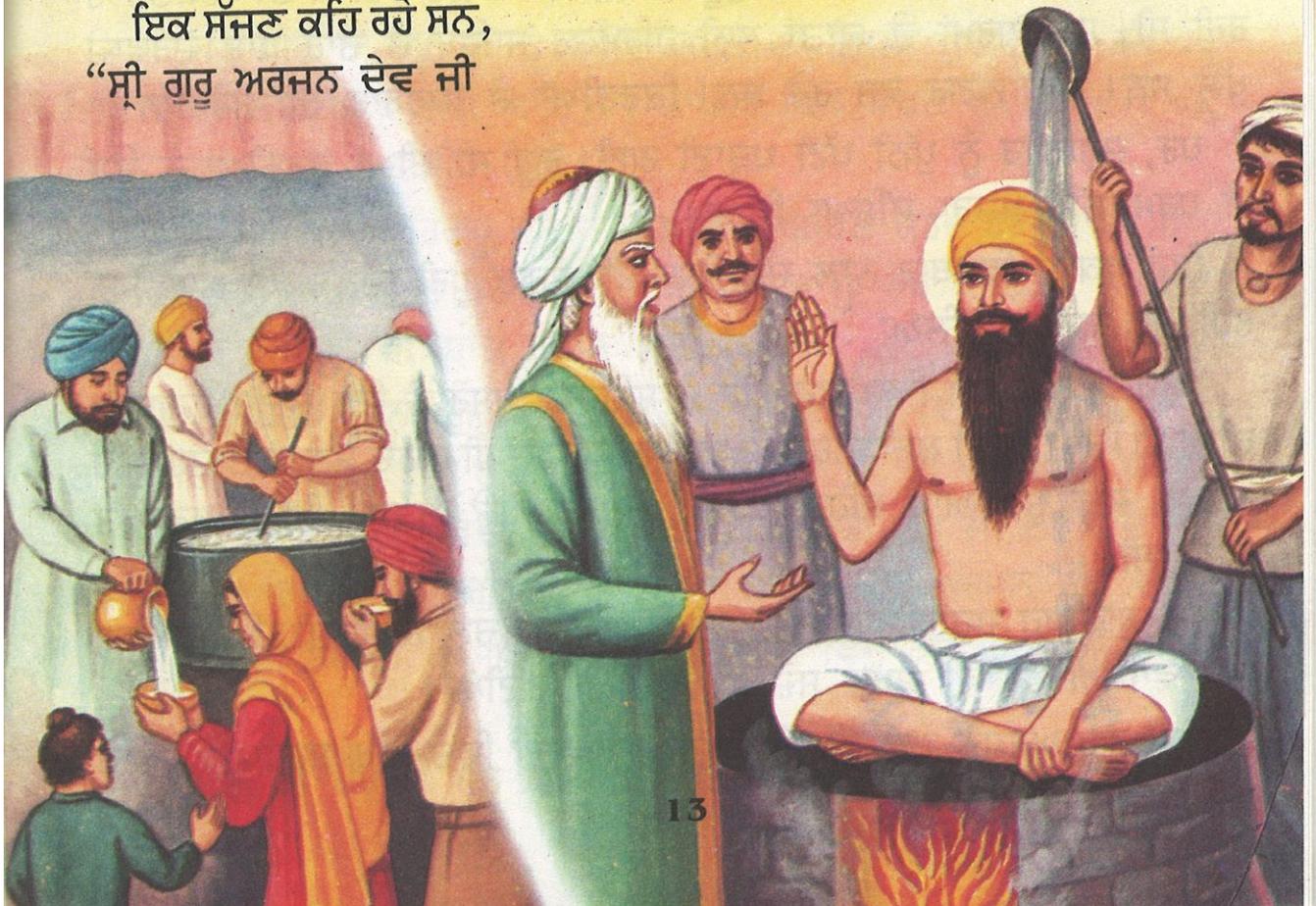
ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਸੀ। ਜੇਠ ਦਾ ਤਪਦਾ ਮਹੀਨਾ। ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛਬੀਲਾਂ। ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਲੰਗਰ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤਪਸ਼ ਪੈਂਦੀ ਹਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਮਨ ਦ੍ਰਵ ਜਾਂਦਾ। ਇੰਨੀ ਵਰ੍ਹਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਕੋਮਲ ਚਿਤ ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਤੱਤੀ ਤਵੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਤੋਂ ਗਰਮ ਰੇਤ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ।

ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ। ਢਾਡੀ ਤੇ ਕਥਾਕਾਰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜੀ। ਮਾਤਾ ਕਵੀਸ਼ਰ,

ਇਕ ਸੱਜਣ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ,
“ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਹਨ।” ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਵਾਂਗ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ—“ਸ਼ਹੀਦ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?” ਤਦ ਆਪ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ “ਜੋ ਸੱਚ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੱਕ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਵਾਰ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਪਾਵੇ ਕਿ ਸਚਾਈ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ।”

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਕਤਾ ਬੋਲਿਆ, “ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?” ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। “ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਉਦਾਰ-ਚਿਤ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਕੱਟੜ ਸੀ। ਕੁਝ ਤੰਗ-ਦਿਲ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਦੇ ਸਨ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ, ਰੋਗੀਆਂ, ਕੋੜੀਆਂ—ਸਭ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ (ਦਸਵੰਧ) ਲੋਕ-ਭਲੇ ਲਈ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਲੰਗਰ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਸਰੋਵਰ ਪੱਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਲਈ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਵਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਪੁੱਠੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ।

ਇਹ ਵਕਤਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਗਤ ਪੂਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਕਤਾ ਬੋਲਿਆ :

“ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਖੁਸਰੋ ਨੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਲਈ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਅਕਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਖੁਸਰੋ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਏਧਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖ-ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚ

ਚੋਖਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਕਈ ਔਖੇ ਵੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਖੁਸਰੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਹਾ-ਲਾਖਾ ਹੋਏ ਜਹਾਂਗੀਰ ਲਈ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਓਧਰ ਚੰਦੂ ਸੀ, ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਨੌਕਰ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਨ ਧੀ ਲਈ ਵਰ ਲੱਭਦੇ ਉਸ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਯੋਗ ਵਰ ਸਮਝ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਚੰਦੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਸੀ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ “ਚੁਬਾਰੇ ਦੀ ਇੱਟ ਮੋਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੱਗੇ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਚੰਦੂ ਦੀ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਸਹਿਣ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹੰਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਗੰਢਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਚੰਦੂ, ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ, ਹੋਰ ਚਿੜ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਚੰਦੂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਪ ਅੱਗੇ ਆਇਆ। ਆਪਣੀ ਕਿੜ ਕੱਢਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੜਫ ਉੱਠਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਕਰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਰਾਵੀ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਉਸ ਥਾਂ ਇਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਤੁਰੇ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਘਰ ਪਰਤਣ ਤੱਕ ਸੋਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹੇ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ?
- (ਅ) ਵਕਤਾ ਨੇ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
- (ੲ) ਦਸਵੰਧ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
- (ਸ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?
- (ਹ) ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਗੁਰਦਵਾਰਾ	ਅਕਬਰ
ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ	ਸੰਗਤ
ਸੰਤ	ਭਗਤ
ਜਹਾਂਗੀਰ	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਉਤਸ਼ਾਹ, ਛਬੀਲ, ਕੀਰਤਨ, ਲੰਗਰ, ਕਥਾਕਾਰ, ਕਿਰਤੀ, ਬਗਾਵਤ, ਹਮਦਰਦੀ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ, ਗੁਰਪੁਰਬ, ਕਵੀਸ਼ਰ, ਢਾਡੀ, ਦਸਵੰਧ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਇਸ਼ਨਾਨ।

❧ 5. ਹੱਥ ਪਿਆ ਫਿਰ ਤੇਗ ਨੂੰ ❧

ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਤੇ ਪੋਤਰਾ ਤਿੰਨੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸ਼ੋਕ-ਗ਼ਸਤ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ :

“ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਭੈਅ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਗੁਰੂ-ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਣਦਾ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਹਿੰਦਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਹੋਣਾ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ।”

“ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਕੌਣ ਬੈਠੇ ?” ਅਨਮੋਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ।

“ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਉਦੋਂ ਕੇਵਲ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪਈ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਦੱਸੋ ਨਾ!” ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

“ਲਓ ਸੁਣੋ, ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਗੰਗਾ ਦੇਵੀ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1595 ਵਿਚ ਵਡਾਲੀ ਨਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋਏ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਔਲਾਦ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਲੋੜਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕੋਈ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਪੁਰਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਦ ਤੀਕ ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਘਾਹ ਖੋਤਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਦਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ। ਸੇਵਾਦਾਰਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲਈਆਂ ਤੇ ਰੱਥ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਬੀੜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਦੂਰੋਂ ਪੂੜ ਉੱਡਦੀ ਵੇਖ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ, “ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ?”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਗਏ। ਸੇਵਾਦਾਰਨੀਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪਰੋਸ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭੋਜਨ ਖੋੜ੍ਹਾ

ਜਿੰਨਾ ਖਾਧਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਬੋਲੇ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਘਾਹੀ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਨ-ਕਰਾਵਣਹਾਰ ਹੈ।”

ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਦਾਸੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪੂਰੀ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਓ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨਪਸੰਦ ਭੋਜਨ ਮਿੱਸੀ ਰੋਟੀ, ਗੰਢਾ ਤੇ ਮੱਖਣ ਲੱਸੀ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਓ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਆਪੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਨਾਲੇ ਗੰਢਾ ਭੰਨਣ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਖਣ—“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੇਰੇ ਅਜਿਹਾ ਸੂਰਬੀਰ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮੇਗਾ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਾਂ, ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਇਉਂ ਭੰਨੇਗਾ.....।”

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਅਸੀਸ ਵਰ ਆਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੇਗ ਫੜੀ।

ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਰਸਮ ਹਰ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਲੀ ਟੋਪੀ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨਾਈਆਂ ਜਾਣ ਇਕ ਮੀਰੀ ਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਪੀਰੀ ਦੀ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੰਜ, ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਖਵਾਏ।”

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸੁਣ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਜਿਵੇਂ ਕੀਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਸਨ। ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣੀ ਇਹ ਅਖਾਉਤ ਬੋਲ ਦਿੱਤੀ—ਹੱਥਾਂ ਬਾਝ ਕਰਾਰਿਆਂ, ਵੈਰੀ ਮਿੱਤ ਨਾ ਹੋਏ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ?
- (ਅ) ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ, ਦੱਸੋ।
- (ੲ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਮੰਗ ਕੀ ਕੀਤੀ?
- (ਸ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ	ਪੀਰੀ	ਗੁਰ-ਗੱਦੀ	ਔਲਾਦ
ਸੰਤਾਨ	ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ	ਲੰਗਰ	ਗੁਰਿਆਈ
ਨਿਮਰਤਾ	ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨਾ	ਮੀਰੀ	ਅਸੀਸ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ : ਜੁਲਮ, ਸਤਿਕਾਰ, ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ, ਮਹਿਲ, ਪ੍ਰਸੰਨ, ਮਨੋਰਥ, ਸੂਰਬੀਰ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਸੰਗਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ, ਗੁਰਿਆਈ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਅਰਦਾਸ, ਮਿਹਰ, ਲੰਗਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ।

6. ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ

ਸਕੂਲੋਂ ਘਰ ਪਰਤ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਸਿੱਧੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਗਈ। ਬਸਤਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬੋਲੀ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।”

“ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਮੇਰੀ ਬੱਚੀਏ! ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਤੂੰ ਕੀ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਉੱਥੇ?” ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਸਿਮਰਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗੀ :

ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਪੀਰੀ ਦੀ ਪਹਿਨੀ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਦੇ ਰੱਖਣ, ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਤਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਲੜ ਫੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸੰਸਾਰਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੀਰੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਪਹਿਨੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਲਈ ਹਰ ਸਿੱਖ ਆਤਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਧਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਪੀਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੀਰੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਬਣਵਾਇਆ। ਪਹਿਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਕ ਥੜ੍ਹੇ ਦਾ ਸੀ। ਬਾਲ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਇੱਥੇ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੰਭਾਲੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਨ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਭਾਵ

ਭਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਵਾਇਆ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਣ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਘੋੜੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਯੁੱਧ ਹੋਏ। ਹਰ ਵਾਰ ਜਿੱਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੋਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਾਂ ਦਾ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਤਵੇਂ ਅਤੇ ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀਆਂ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਇੱਥੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵਹਿੰਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।”

“ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਏਂ ਸਿਮਰਨ ਤੂੰ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਬੰਦੀ-ਛੋੜ ਸਤਿਗੁਰ’ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ?”

ਸਿਮਰਨ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲੇ, “ਮੈਂ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਤੈਨੂੰ” :

“ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਡਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਬੜਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਕੈਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਤੇ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜਿਹੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਈ ਰਾਜੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਸਮੇਂ 52 ਰਾਜੇ ਵੀ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ‘ਬੰਦੀ-ਛੋੜ ਸਤਿਗੁਰ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- (ਅ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?
- (ੲ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ?
- (ਸ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਬੰਦੀ-ਛੋੜ’ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ	ਗਵਾਲੀਅਰ
ਬੰਦੀ-ਛੋੜ ਸਤਿਗੁਰ	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ
ਮੀਆਂ ਮੀਰ	ਦਰਵੇਸ਼

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਧੰਨਵਾਦ, ਰਵਾਇਤ, ਦੁਨਿਆਵੀ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ, ਮਿਸਾਲ, ਪਿਛਵਾੜੇ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ, ਲੋਹਗੜ੍ਹ, ਕੀਰਤਪੁਰ, ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸ਼ਸਤਰ।

7. ਪਿਤਾ ਵੀ ਧੰਨ, ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਧੰਨ

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ। ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਦੇ, ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਲੱਗਦੇ। ਅੱਜ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਬੁਝਾਰਤ ਵਾਂਗ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ :

“ਭੈਣ, ਛਿਹਰਟਾ ਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ ਭਲਾ ?”

“ਤੂੰ ਦੱਸ, ਕਿਵੇਂ ?”

ਅਨਮੋਲ ਦੱਸਣ ਲੱਗਿਆ :

“ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਖੂਹ ਖੁਦਵਾਇਆ। ਉਦੋਂ ਉੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਸੀ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਛੇ ਹਰਟਾਂ ਵਾਲਾ ਇਹ ਖੂਹ ਲਵਾਇਆ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਛੇ ਹਰਟ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਛਿਹਰਟਾ ਨਾਂ ਦਾ ਨਗਰ ਵੀ ਹੈ।”

“ਵਾਹ ! ਔਲਾਦ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਇਵੇਂ ਵੀ ਮਨਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ।

ਸਿਮਰਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਵੇਖੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਅੱਗੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। “ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗੀ। ਅੱਗੋਂ ਜੋ-ਜੋ ਇਸ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਨ-ਸਧਾਰਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਮਿਲੀ। ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਤੁਰੇ।

ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਸਪੁੱਤਰੀ। ਇੱਕ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਇ ਜੀ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ

ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਹੀ ਸਵਾਸ ਪੂਰੇ ਕਰ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸਪੁੱਤਰ ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ ਪੋਤਰੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਬਹੁਤ ਕੋਮਲ-ਚਿੱਤ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਪੜਦਾਦੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਂਗ।

ਇਕ ਦਿਨ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਸੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਲ-ਪਰਲ ਹੰਝੂ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਝੱਟ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ।

ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ, “ਦਾਦਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਫੁੱਲ ਤੇ ਪੱਤੀਆਂ ਬੂਟਿਆਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਦ੍ਰਵ ਗਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਰੋਵੋ ਨਾ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚੱਲੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫੁੱਲ-ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਠੇਸ ਨਾ ਲੱਗੇ।”

ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਣੇ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ?
- (ਅ) ਛਿਹਰਟੇ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ?
- (ੲ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਨਾਲ ਬਗੀਚੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਕੀ ਹੈ?
- (ਸ) ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੋਏ ਹਨ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਖੂਹ	ਸਤਿਕਾਰ
ਪਿਆਰ	ਫੁੱਲ
ਦਾਦਾ	ਹਰਟ
ਬਗੀਚਾ	ਪੋਤਰਾ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਖੁਸ਼ੀ, ਸਿੱਖੀ, ਜੋਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਤਿਕਾਰ, ਕੋਮਲ-ਚਿਤ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਛਿਹਰਟਾ, ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਇ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ।

8. ਸਿਮਰੋ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਾਈ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਨ ਬੈਠ ਗਏ। ਅਨਮੋਲ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਬੰਧੀ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਕੱਢ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਰੁਕ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਿਆ,

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗੇ, “ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ, ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵੀ ਇਕ ਬਗੀਚੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਗੀਚੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਬਾਲ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਖਹਿਸਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਫੁੱਲ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਕੁਝ ਪੱਤੇ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰਨਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚੱਲੋ। ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਜਾਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਰਨ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਪੱਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਦੁਖੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੁੱਖ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਗ਼ਲਤ ਵਿਹਾਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।”

“ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਗੱਲ ਹੈ।” ਅਨਮੋਲ ਬੋਲਿਆ। ਫਿਰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦੀ ਰਸਮ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਨਿਭਾਈ ਸੀ? ਨਾਲੇ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ?”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਪੁੱਤਰ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋਵੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ : ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ 125 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ

ਸਨ। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਭਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ : ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਸਨ ਜੋ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਦਾ ਜਨਮ ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1630 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲਗਪਗ 31 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਉਹ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 14 ਕੁ ਸਾਲ ਸੀ।”

“ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਕੀ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ?”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ। ਫਿਰ ਬੋਲੇ “ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪੁੱਛਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਇਵੇਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਂਗ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹਾਂ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਪਿਆਸਾ ਸੀ। ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਲਈ ਇੰਨਾ ਹੀ ਬਹਾਨਾ ਕਾਫੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਵਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਨਾ ਗਏ ਪਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ ਤੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ। ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਹੋਰ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਉੱਤਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਵਿਚ ‘ਮੁਸਲਮਾਨ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ‘ਬੇਈਮਾਨ’ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਮ ਰਾਇ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲੱਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀਆਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਸਿੱਖ-ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ

ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਦਸਵੰਧ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਲਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬਗੀਚੇ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਕਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ?
- (ਅ) ਬਗੀਚੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਸੀ?
- (ੲ) ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦੀ ਰਸਮ ਕਿਸ ਨੇ ਨਿਭਾਈ?
- (ਸ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਇ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਾਜ਼ ਕਿਉਂ ਹੋਏ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ	ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ
ਪੂਰੇ ਹੋਣਾ	ਬਾਬਾ ਭਾਨਾ ਜੀ
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ	ਘੋੜ-ਸਵਾਰ
ਘੋੜਾ	ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ
ਸੰਗਤ	ਦਸਵੰਧ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਸਪੁੱਤਰ, ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ, ਵਿਹਾਰ, ਮੁਗਲ, ਦਿੱਲੀ, ਸੁਨੇਹਾ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਇ, ਪੰਜਾਬ।

9. ਜਿਸ ਡਿਠੈ ਸਭਿ ਦੁਖਿ ਜਾਇ

ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਵਿਦਿਅਕ ਟੂਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵੇਖ ਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਵੀ ਲੈ ਦਿੱਤੀ।

ਟੂਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ। “ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕਈ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਹੈ, ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਵੇਖ ਕੇ ਆਉਣਾ। ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਕਿੰਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ।

“ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ।”

ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਟੂਰ ਸੀ। ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਆਪ ਦੇਖੀ ਦਿੱਲੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕਾਹਲੇ ਸਨ।

“ਪਹਿਲਾਂ ਅਨਮੋਲ ਤੋਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦੱਸੇਗੀ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਾਂਗਾ।”

“ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਓ, ਮੇਰੇ ਲਾਲ, ਸੁਣਾਓ।”

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਇਹ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ਉੱਥੇ ਬੋਰਡ ਵੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਵਾ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ। ਅੱਠ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਯੂ ਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਹੀ ਸੰਭਾਲੀ।”

“ਵਾਹ ਬਈ ਅਨਮੋਲ, ਅੱਗੇ ਦੱਸ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ।

“ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਹਨ। ਵੱਡੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਸਨ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਨ 'ਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪੜਪੋਤਾ ਉਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਬਿੜਕਣ ਲੱਗਿਆ ਸੀ।

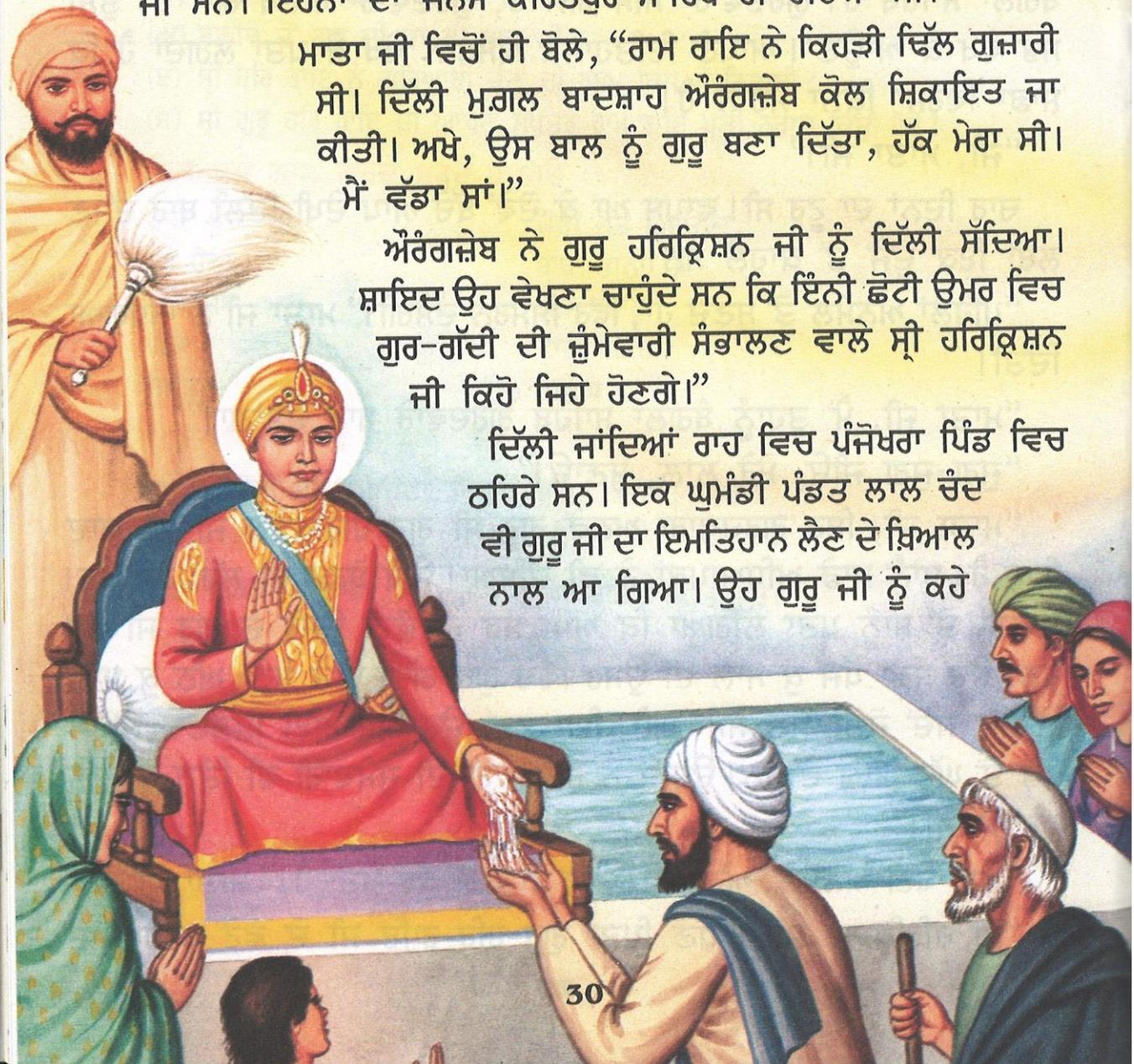
ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖਸ਼ਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲੇ, “ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਢਿੱਲ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾ ਕੀਤੀ। ਅਖੇ, ਉਸ ਬਾਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਹੱਕ ਮੇਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਸਾਂ।”

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੱਦਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇੰਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ।”

ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੰਜੋਖਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਇਕ ਘੁਮੰਡੀ ਪੰਡਤ ਲਾਲ ਚੰਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹੇ

ਗੀਤਾ ਦੇ ਇਕ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਾਓ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕੇ ਇਹ ਅਰਥ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਸੱਜਣ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਛੱਜੂ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਛੱਜੂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਫਿਰ ਬੋਲੇ, “ਪੁੱਤਰ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਇੰਜ ਹੀ ਟੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਝੀ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਖਲੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ। ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਜਨ-ਸਧਾਰਨ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ-ਦਿਲ ਖ਼ਾਲਸੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।”

“ਚੰਗਾ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅੱਗੇ ਸੁਣੋ”, ਅਨਮੋਲ ਕੋਲ ਆਪ ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਸੀ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੇਵਲ ਆਯੂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ। ਅੰਦਰ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ?

ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਣੀ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬਿਹਬਲ ਸੀ। ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਝੁਰਮੁਟ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਜਿਹਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਅਖੇ, ਵੇਖਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।”

“ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ, ਅਨਮੋਲ ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਆਖੇ ਗਏ ਹਨ : ਜਿਸ ਡਿਠੈ ਸਭਿ ਦੁਖਿ ਜਾਇ।”

ਅਨਮੋਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ :

“ਮਾਤਾ ਜੀ, ਉਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਚੇਚਕ ਫੈਲ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੇ, ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋ ਤੁਰਦੇ। ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਸੰਗਤਾਂ ਅਧੀਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਆਪ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ

ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਗਏ 'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ।' ਇਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਕਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੋਣਗੇ।"

ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਨਮੋਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਗਏ। ਸਿਮਰਨ ਆਖੇ, "ਮੈਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਾਂਗੀ।"

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਲ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜੇ ਹੋਏ ਹਨ?
- (ਅ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀ?
- (ੲ) ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜੋਖਰੇ ਦੇ ਘੁਮੰਡੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਤੋੜਿਆ?
- (ਸ) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਿਆ ਹੈ?
- (ਹ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ?

2. ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਓ :

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ	ਪੰਡਤ ਲਾਲ ਚੰਦ
ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ	ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ
ਪੰਜੋਖਰਾ	ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ
ਰਾਣੀਅੰਗਰਾਜੇਬ	
ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ	ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਵਿਦਿਅਕ ਟੂਰ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨ, ਪੜਪੋਤਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਰਾਣੀ, ਗੋਲੀ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ, ਰਾਮ ਰਾਇ, ਛੱਜੂ, ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ, ਅਰਦਾਸ, ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ, ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ।

10. ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਸੀਸ ਗੰਜ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਆਪ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ।

ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਏ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ : ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲਗਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ' ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਨ।
ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਅਧਿਕਾਰ
ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਖੋਹਾ-ਖਿੱਚੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ
ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਕਾਲੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਣ
ਲੱਗੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠੇ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕ ਭੋਲੇ-
ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਬੁਲਵਾਉਣ। ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਕਿਹੜੇ ਸਨ?

ਇਹ ਗੁੱਥੀ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਲਝੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ
ਦਸਵੰਧ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੰਜ ਸੌ ਮੋਹਰਾਂ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਤਰਕੀਬ ਸੁਝੀ।
ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਦੋ-ਦੋ ਮੋਹਰਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਗੁਰੂ
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜਦੋਂ ਦੋ ਮੋਹਰਾਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ
ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ। ਆਖਣ, ਭਾਈ ਤੂੰ ਪੂਰਾ ਦਸਵੰਧ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ
ਨੱਚ ਉੱਠਿਆ। ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ, ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ' ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ।
ਇੰਜ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਨਮੋਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਿਆ, "ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਬਕਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ?"

"ਆਹੋ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ
ਉਹ ਬਕਾਲੇ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਲਗਪਗ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ
ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ
ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।" ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ।

"ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ?" ਸਿਮਰਨ ਬੋਲੀ।

"ਦੱਸ ਪੁੱਤਰ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਭੂਮਿਕਾ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ।"

ਸਿਮਰਨ ਬੋਲੀ : "ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਨਗਰ
ਵਸਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾਨਕੀ ਚੱਕ ਸੀ। ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ
ਨਾਂ ਸੀ। ਇਹੋ ਨਗਰ ਫਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਖਵਾਇਆ।"

"ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਸਿਮਰਨ", ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਮਾਤਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਖੂਬ ਤੇਗ ਚਲਾਈ। ਫਿਰ ਪਿਤਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਸਨ।”

“ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਠੀਕ ਹਨ, ਧੀਏ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਯੂ.ਪੀ., ਬਿਹਾਰ, ਬੰਗਾਲ, ਅਸਾਮ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੋਰ ਵਧਿਆ ਫੁੱਲਿਆ।”

ਵਿਚੋਂ ਅਨਮੋਲ ਬੋਲਿਆ, “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਅਸਾਮ ਵੱਲ ਗਏ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਪਟਨੇ ਹੀ ਠਹਿਰ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ।

“ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ ਪੁੱਤਰ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ਅਸੀਂ। ਹੁਣ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅਜੇ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ, ਖੇਡੋ ਮੱਲੋ। ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ।”

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ‘ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ’ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਤੇ ਕਦੋਂ ਕਹੇ?
- (ਅ) ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ?
- (ੲ) ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ?
- (ਸ) ‘ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ’ ਦਾ ਹੋਕਾ ਕਿਸ ਨੇ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਉਂ?
- (ਹ) ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ?
- (ਕ) ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ?

2. ਬਰੈਕਟ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ _____ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ?
(ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ/ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ)
- (ਅ) ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ _____ ਸਨ।
(ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ/ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ)

- (ੲ) ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ..... ਦੇ ਮਾਤਾ ਸਨ?
 (ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ/ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ)
- (ਸ) ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ..... ਸੀ।
 (ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ/ਨਾਨਕੀ ਚੱਕ)

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ, ਪਖੰਡੀ, ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ, ਸੰਗੀਤ, ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਤੇਗ, ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ, ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਨਾਨਕੀ ਚੱਕ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਦਸਵੰਧ, ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ।

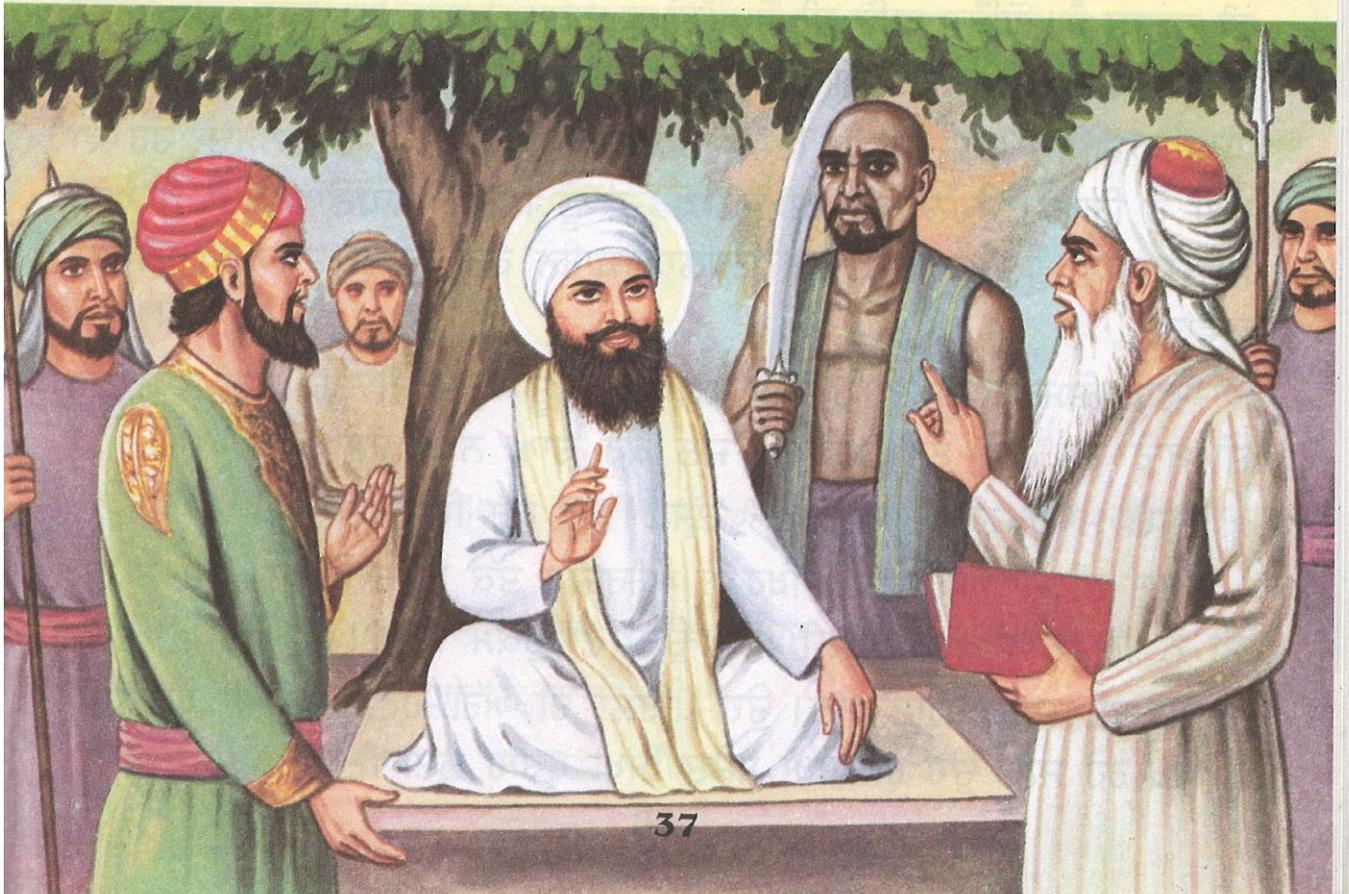

11. ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ

ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਘਰ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਕੰਮ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਛੇਤੀ ਮੁਕਾ ਲਿਆ। ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਿਬੇੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾਸ ਲੈਣ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਕਰਾਇਆ, “ਅੱਜ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਜੀ।” “ਲੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠੀ ਹਾਂ ਧੀਏ, ਸੁਣਾ ਫਿਰ।”

ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕੱਟੜ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੇਵਲ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਉਹ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੱਲ ਦੇ ਹਾਕਮ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚੁਣਵੇਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਖੜੇ ਸੁਣਾਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਤਦ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਵੀ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਜੋ ਅੱਠਾਂ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਪਿਤਾ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ?”

ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਆਪਣੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖੋ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

“ਵਾਹ ਸਿਮਰਨ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਹੀ ਏਂ।” ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਚਾਅ ਨਾਲ ਬੋਲੇ।

“ਸੁਣੋ ਮਾਤਾ ਜੀ”, ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਖਿਆ ਆਖ਼ਿਰ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣੀ-ਜਾਣ ਸਨ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਗੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ

ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਉਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੇਗ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਉੱਚਾ ਰਿਹਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਤ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਦੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੀ ਸ਼ਰਤ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਤੀਜੀ ਸ਼ਰਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਆਰ ਸਨ।”

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮਝੀ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦੀਨ-ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਬਦਲੀ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?”

“ਧੰਨਵਾਦ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।” ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਸਿਮਰਨ, ਸੁਣਾਓ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਇਹ ਸਾਕਾ।” ਸਿਮਰਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ :

“ਫਿਰ ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।”

ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

‘ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰੁ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ।’

ਅਤੇ ‘ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰੁ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ।’

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਥਿੜਕੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਦੇਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।”

ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਬੋਲੇ, ਬੱਚਿਓ, ਇਹ ਸਿੱਖ-ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸੀ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਕੌਣ ਸਨ?
- (ਅ) ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੌਲ ਕਿਉਂ ਆਏ ਸਨ?
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕੀ ਹੱਲ ਸੁੱਝਿਆ?
- (ਸ) ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- (ਹ) ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਰਤ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ?
- (ਕ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡੁਲਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?

2. ਜਿਹੜੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ:

(ੳ) ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ।

(ਅ) ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕੱਟੜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ।

(ੲ) ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ?

(ਸ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧਰਮ ਬਦਲਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ।

(ਹ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿਰਾਇਆ ਗਿਆ।

(ਕ) ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਨਾ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਇਸਲਾਮ, ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ, ਕਸ਼ਟ, ਅਡੋਲ, ਮਨੋਬਲ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ, ਬਲੀਦਾਨ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ।

12. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਇਕ ਦਿਨ ਅਨਮੋਲ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਅਤੇ ਭੈਣ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਟੂਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਈ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ :

- ਜਿਸ ਥਾਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉੱਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਹੈ।
- ਜਿਸ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧੜ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਬਣਿਆ ਹੈ।
- ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਦੀ ਹਿੰਮਤ, ਖੇਚਲ ਤੇ ਸੂਝ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੌਹ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲੇ : 'ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ'।
- ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸੀਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਹੈ।
- ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ 1 ਨਵੰਬਰ 1675 ਈ. ਨੂੰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੁਰਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ। ਉਦੋਂ ਆਪ ਦੀ ਆਯੂ ਮਸਾਂ ਨੌਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 22 ਦਸੰਬਰ, 1666 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਾਲ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਤੇ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਤੇ ਮਾਮਾ ਕਿਰਪਾਲ ਚੰਦ ਸਨ।
- ਪਟਨੇ ਵਿਚ ਬਾਲ ਗੁਰੂ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਝੂਠ-ਮੂਠ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਦੇ ਸਨ।

- ਪਟਨੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਫਤਿਹ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਨੂੰ ਪਟਨੇ ਵਿਚ ਹਰ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

- ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖੀ। ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ।

ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਇਹ ਡਾਇਰੀ ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ। ਉਹ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਉੱਠੇ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਐਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਔਖ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿੱਦਿਆ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਬਹੁਤ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹੇ। ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ

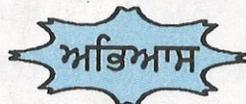
ਵਿਚ 52 ਕਵੀ ਰੱਖੇ। ਕਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਸਾਲ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਵਿੱਦਿਆ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਬਣਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਖੇਡਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਦੰਗਲ ਹੁੰਦੇ, ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ। ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਘੋੜੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ।”

ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਮਨਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਸੀ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਏ।

ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਹੁਣ ਜਾਓ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ।

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਹਨ ?
- (ਅ) ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਿੱਥੇ ਹੋਈ ਸੀ ?
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਧੜ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਿਸ ਨੇ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ?
- (ਸ) ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਐਨੀ ਦੂਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ ?
- (ਹ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ?
- (ਕ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਕਿੱਥੇ ਬੀਤੇ ?
- (ਖ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਕਦੋਂ ਬੈਠੇ ?

2. ਜਿਹੜੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ :

- (ੳ) ਪਟਨੇ ਵਿਚ ਬਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੋਵੇਂ ਨਾਲ ਸਨ।

(ਅ) ਬਾਲ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਝੂਠੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਦੇ ਸਨ।

(ੲ) ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ।

(ਸ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਬੀਰ, ਸੁਘੜ ਤੇ ਸੱਚੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਡਾਇਰੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕਵੀ, ਤਰਜਮਾ, ਵਿੱਦਿਆ, ਸਾਜਨਾ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ, ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ, ਗੰਗਾ ਨਦੀ, ਜਮਨਾ ਨਦੀ, ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਜੈਤਾ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ।

13. ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਕਦੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੋਂ। ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਖਬਾਰ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1999 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ 2000 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੱਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਫੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਡਾਇਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੜ੍ਹੀਆਂ-ਸੁਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ। ਉਹ ਡਾਇਰੀ ਫੜ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆ :

ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭੈਣ ਸਿਮਰਨ ਜੀ !

ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੁੱਧ, ਖ਼ਰਾ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਿਲਾਵਟ ਤੋਂ। ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਜੋ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਨਿਰਭਉ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੇ ਉਚ-ਨੀਚ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਇਕ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਕਵੀ ਸਨ। ਉਹ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਦੋਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੀਣ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਇਕ ਜੋਤ ਜਰੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਚਾਨਣ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਜਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਸੋਹਣੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੁਫਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਇਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਨ।

ਇਸ ਸੁਫਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਮਿਥਿਆ। ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਆਈਆਂ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇੰਨਾ ਇਕੱਠ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ ਅੱਗੇ ਵੀ ਵੱਜਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਦੀ ਗੂੰਜ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਨਿੱਤਨੇਮ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਸਜਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਨੋਖਾ ਜਲਾਲ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਟਵਾਂ ਇਕ ਤੰਬੂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕਿਹੜੀ ਵਚਿੱਤਰ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨੀ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸੀ, ਮਿਆਨੋਂ ਧੂਹੀ ਹੋਈ। ਸਭ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ

ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸਨਾਟਾ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੋਲ ਗਰਜਵੇਂ ਪਰ ਟਿਕਵੇਂ ਸਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਬਿਆਨਣਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ :

ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਡੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇਸ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਇਕ ਸੀਸ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੈ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲਾਲ ਜੋ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰੇ!

ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਜਾਪੀ। ਕਈ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਲਲਕਾਰਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਦੁਹਰਾਈ। ਤਦ ਇਕ ਸਿੱਖ ਉੱਠਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰੀ—‘ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਓ, ਹੱਕ, ਧਰਮ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮੇਰਾ ਨਿਮਾਣਾ ਸੀਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ।’

ਕਈਆਂ ਨੇ ਪਛਾਣਿਆ ਇਹ ਸਿੱਖ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਦਯਾ ਰਾਮ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜਿਆ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਗੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੰਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਹੂ ਚੌਂਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲੇ, ਕਈ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਤੰਬੂ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾਏ ਗਏ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੀਸ-ਭੇਟਾ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ, ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਉਵੇਂ ਹੀ ਗਰਜ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਲਲਕਾਰ ਅਤੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ। ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਕਈ ਤਾਂ ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਸਨ। ਮੰਗ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਇਕ ਸਿਦਕਵਾਨ ਸਿੱਖ ਉੱਠਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਚੰਦ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੋਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖੂਨ ਵਿਚ ਭਿੱਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਰਜੇ। ਅਜੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਇਕ-ਦੋ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਵੱਲ ਦੌੜੇ। ਇਹ ਆਖਣ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਿੱਤਰ ਕਰਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਸਿਦਕਵਾਨ ਸਿੱਖ ਸੀਸ-ਭੇਟਾ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ।”

ਸਿਮਰਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਈ—“ਇਕ ਸਨ ਮੁਹਕਮ ਚੰਦ ਜੀ, ਦਵਾਰਕਾ ਨਗਰੀ ਤੋਂ। ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਜੀ ਸਨ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਗਰ ਬਿਦਰ ਤੋਂ। ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਿੰਮਤ ਰਾਇ ਜੀ ਸਨ।”

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਨਮੋਲ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਫਿਰ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ—

“ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜੇ ਸਿੱਖ ਨਵੇਂ ਸੋਹਣੇ ਪੁਸ਼ਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਤੰਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਸਿਰੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਛਹਿਰੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਪਿਆਰੇ’ ਕਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹੋ ਸਨ।”

ਅਨਮੋਲ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਬੋਲੇ—

“ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਰਬ-ਲੋਹ ਦੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਜਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਜਲ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਫੇਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਪੁਜੀ, ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਸਵੈਯੇ, ਚੌਪਈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਜੀ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਦੁੱਧ ਪਤਾਸੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਪਾ ਦਿੱਤੇ।

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀਰ ਆਸਣ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਛਕਾਇਆ। ਤਦ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ‘ਸਿੰਘ’ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਨਵੇਂ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਰਹੇ :

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਅਖੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ। ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪਛਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇਸ, ਕੰਘਾ, ਕੜਾ, ਕਛਿਹਰਾ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਗੂੰਜਦਾ ਰਿਹਾ।

ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੋਲੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ 'ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ', 'ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ' ਕਹਿੰਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ।

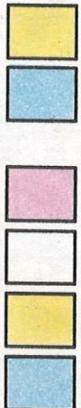

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਦੋਂ ਹੋਈ?
- (ਅ) ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ?
- (ੲ) ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ?
- (ਸ) ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਇਕੱਠ ਸਮੇਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਵਚਿੱਤਰ ਕਿਉਂ ਲੱਗੀ?
- (ਹ) ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਕੌਣ ਸਨ?
- (ਕ) ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂ ਕਿਹੜੇ ਸਨ?
- (ਖ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ?

2. ਠੀਕ ਕਥਨ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਾਓ ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਗਾਓ :

- (ੳ) ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ 1999 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈ।
- (ਅ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ।
- (ੲ) ਖ਼ੂਨ ਨੁੱਚੜਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੀਸ ਲੈ ਲਏ ਗਏ ਸਨ।
- (ਸ) ਕੇਸ, ਕੰਘਾ, ਕਿਰਪਾਨ, ਕਛਿਹਰਾ ਤੇ ਕੜਾ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- (ਹ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।
- (ਕ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ : ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਦਰਬਾਰ, ਨਿੱਤਨੇਮ, ਅਨੋਖਾ, ਵਚਿੱਤਰ, ਨਿਰਭਉ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

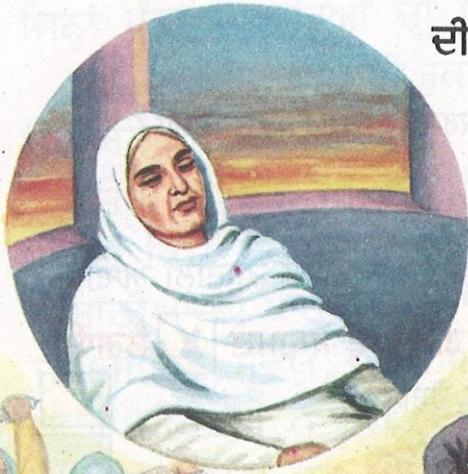
ਖ਼ਾਲਸਾ, ਪੰਥ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, ਲਾਹੌਰ, ਬਿਦਰ, ਦਵਾਰਕਾ ਨਗਰੀ, ਸਹਾਰਨਪੁਰ, ਜਗਨਨਾਥਪੁਰੀ।

14. ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਗੁਰੂ

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਪੋਤਰੀ ਅਤੇ ਪੋਤਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਸਨ। ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1999 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2000 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਵਰ੍ਹਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦੀ ਤ੍ਰੈ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਝ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਗਪਗ ਬਿਆਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਐਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਕਿ ਅਚੰਭਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ 22 ਦਸੰਬਰ 1666 ਵਿਚ ਪਟਨੇ ਵਿਖੇ ਜਨਮੇ ਸਨ। ਨੰਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਜੋ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ, ਉੱਥੇ 7 ਅਕਤੂਬਰ, 1708 ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ ਸਨ।

ਮਸਾਂ ਨੌਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ 1704 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਵੀ 1704 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਚਿਣ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਠੰਢੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ 27 ਦਸੰਬਰ 1704 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਧਰਮ, ਹੱਕ, ਸੱਚ, ਨਿਆਂ ਆਦਿ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਿੱਖ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਵਾਰਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਨੂੰ 300 ਸਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਇਹ ਤ੍ਰੈ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਗਈ।

ਪੰਜਾਬ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਸਮਝਿਆ। “ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਇਹ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਆਈ ਹੈ”, ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦਾ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਫ਼ੈਦ ਨਗਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਫ਼ੈਦ ਰੰਗ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦੀ ਭੂਮੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ।

ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਾਲ ਭਰ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਇੱਥੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ

ਉੱਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਗੇਟ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ।

ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਏ। ਕਈ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਵਿੱਚੇ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਲਈ ਤ੍ਰੈ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦਾ ਇਹ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਉਤਸਵ ਵਰਗਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ।”

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਲੇਖ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਭਲਾ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :

“ਸਾਡਾ ਵਿਰਸਾ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਏ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ। ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਜਾਣੀਏ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਏ ਉਹ ਥਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤੀਰਥ ਹਨ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਤੀਰਥ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈਂਦੇ ਰਹੀਏ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਕਾਰਨ ਦੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਕੱਟੜਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ?

ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਮਰਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿਉਂ ਸਮਝੇ ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਉਂ ਵਧੇ ? ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿੱਦਿਆ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਤੇ ਪੋਤਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦੀ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਦੌਂ ਮਨਾਈ ਗਈ?
- (ਅ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੌਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?
- (ੲ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੌਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਏ?
- (ਸ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- (ਹ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਕਿੱਥੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?
- (ਕ) ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?
- (ਖ) ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੀਰਥ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ?
- (ਗ) ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?

2. ਜਿਹੜੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਗਲਤ ਗੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ :

- (ੳ) ਨੰਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ।
- (ਅ) ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਜਿੱਥੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣਵਾਏ ਗਏ ਸਨ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦੇਹ-ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਨ।
- (ਸ) ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।
- (ਹ) ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਦੇ ਆਪ ਜਾਣਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ।
- (ਕ) ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿੱਦਿਆ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿੱਦਿਆ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

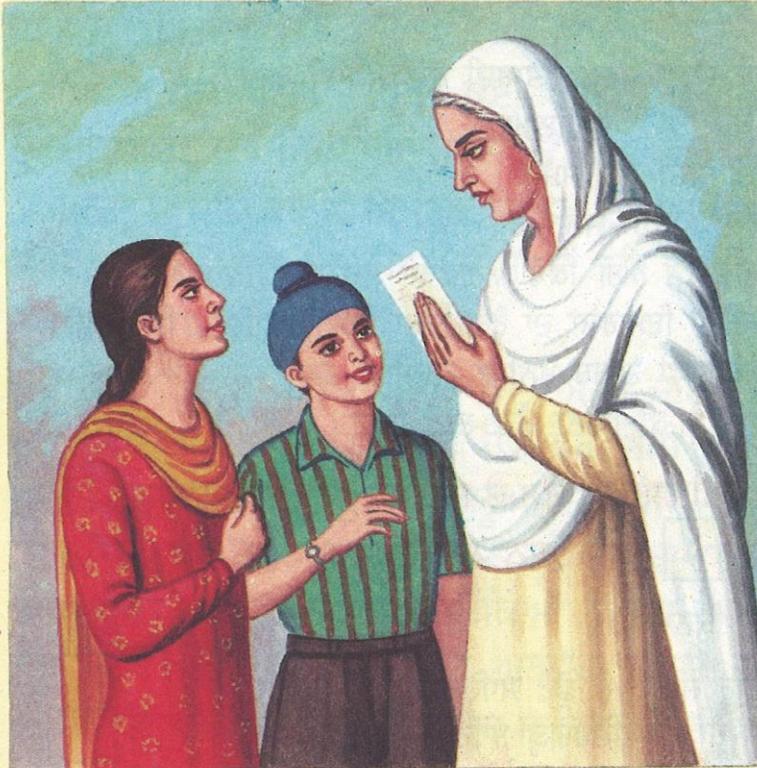
ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ, ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਸਰਬੰਸਦਾਨੀ, ਤ੍ਰੈ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ, ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਾਣੀ।

15. ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ

ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਗੱਲੀਂ-ਗੱਲੀਂ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਨੂੰ ਸਿੱਖ-ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਵਧਾਉਂਦੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ ਸਨ।

ਅੱਜ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਮਾਤਾ

ਜੀ ਨਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੇ ‘ਧੰਨ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ’, ‘ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ’ ਕਹਿੰਦੇ।

ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਸੋਹਣਾ-ਸੋਹਣਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ :

ਪੰਜ ਤਖ਼ਤ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ।

ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਚਮਕੌਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਆਯੂ 18 ਕੁ ਸਾਲ)

ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਚਮਕੌਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਆਯੂ 14 ਕੁ ਸਾਲ)

ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਆਯੂ 8 ਕੁ ਸਾਲ)

ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਆਯੂ 6 ਕੁ ਸਾਲ)

ਪੰਜ ਕਕਾਰ

ਕੇਸ, ਕੰਘਾ, ਕਛਹਿਰਾ, ਕੜਾ, ਕਿਰਪਾਨ

(ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕੱਕਾ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਅਨਮੋਲ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵੀ ਵੇਖੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ।

ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ :

ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ (ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ)

ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਲ ਬਿਤਾਏ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ)

ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ (ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਇੱਥੇ ਰਹੇ ਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ)

ਗੋਇੰਦਵਾਲ (ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇੱਥੇ ਰਹੇ ਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ)

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ ਸੀ)

ਤਰਨਤਾਰਨ, (ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਗਰ ਵਸਾਏ)

ਕਰਤਾਰਪੁਰ

ਕੀਰਤਪੁਰ (ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ)

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ (ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ)

ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂ ਨਾਨਕੀ ਚੱਕ ਸੀ।

ਇਹ ਨਗਰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਹੈ।

ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ (ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ)

ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ (ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਥੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ)

ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ (ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ)

ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ—ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ, ਉੱਤੇ ਦੋ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੰਡਾ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਾਈਆਂ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ—ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੋ। ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ ਭੁਲਾਓ :

‘ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ’

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਪੰਜ ਤਖ਼ਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?
- (ਅ) ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
- (ੲ) ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਨ?
- (ਸ) ਕਕਾਰ ਕਿਹੜੇ ਹਨ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- (ਹ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
- (ਕ) ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

2. ਜਿਹੜੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ :

- (ੳ) ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
- (ਅ) ਮਾਤਾ ਉੱਜਲ ਕੌਰ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।
- (ੲ) ਪੰਜਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤਖ਼ਤ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।
- (ਸ) ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ ਹਨ।
- (ਹ) ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਸਾਇਆ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੈ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋ :

ਕੇਸਰੀ, ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ, ਅਰਦਾਸ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ, ਜਨਮ-ਭੂਮੀ, ਖ਼ਾਲਸਾ।

4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ/ਨਾਂ

ਕਕਾਰ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਚਮਕੌਰ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ, ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ।